

20. Нагірний В. Хто і коли збудував Чернелицький замок? / В. Нагірний // Ямгорів. – 2013. – Т. 22–23. – С. 149–155.
21. Смеречанський Р. Старожитності Городенківщини / Р. Смеречанський, В. Никифорук. – Снятин, 1995.
22. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej / R. Aftanazy. – Wrocław, 1995. – Т. 7.
23. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej / A. Czołowski. – Lwów : Nakładem autora, 1892. – 70 s.
24. Nagirnyj W. Pod władaniem Buczackich i Jazłowieckich: Czernelica w XV–XVII wieku / W. Nagirnyj // Kurier Galicyjski. – 2013. – № 23–24 (195–196). – S. 43.

В статті розглядається історія покутського городка Чернелиця в першій половині XIX століття, в період володіння їм польським родом Ценських. Автор приходить до висновку, що перехід Чернелиці в власність Ценських відбувся між 1798 роком і квітнем 1804 року. Збережені в родинному архіві Ценських матеріали дозволяють вважати, що вони володіли Чернелицею до 1848–1850 років.

Ключові слова: Чернелиця, Чернелицький замок, Маврицій Ценський, Теофілія Ценська, Покуття.

The article highlights the history of the Pokuttya town Chernelytsya in the first half of the 19th century, during the time of the Tsensky family tenure. The author concludes that the change of Chernelytsya to ownership of Tsensky took place between 1798 and April 1804. The saved family documents of Tsensky allow assuming that this family owned by the town to 1848–1850 years.

Keywords: Chernelytsya, Chernelytsya castle, Mauritius Tsensky, Teofilia Tsenska, Pokuttya.

**УДК 94(474)
ББК 63.3 (4 Укр)**

Петро Сіреджук

НАЦІОНАЛЬНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ НАДВІРНИ 1870 р.

У розвідці вперше в українській історіографії зроблено спробу на основі виборчого списку, як нового виду першоджерела, висвітлити національний і соціальний склад населення найбільшого міста Галицької Гуцульщини в третій чверті XIX ст. У статті теж подано опис міської печатки, якою завірено список жителів Надвірні, котрі мали право голосу на виборах до австрійського парламенту.

Ключові слова: українці, євреї, поляки, німці, громада, національна меншина, печатка.

У вітчизняній урбаністиці демографічний розвиток міст і містечок Прикарпаття в третій чверті XIX ст. є білою плямою. Мета нашої розвідки, по-перше, ознайомити науковців і краєзнавців з новим видом першоджерел – виборчими списками; по-друге, спробувати на базі цього першоджерела відтворити національний і соціальний склад різних верств населення Надвірні за 1870 р. та обнародувати опис і відомості про раніше не відому міську печатку повітового міста. Практичне значення статті полягає в тому, що її можна використовувати під час написання узагальнюючих праць з історичної демографії, соціально-економічної історії, ономастики Прикарпаття та краєзнавства Надвірні й гуцулознавства.

Виборчі списки населених пунктів прикарпатського регіону нині зберігаються в теках А.Шнайдера воєводського архіву м. Краків на Вавелю. Ось чому виявлення, дослідження й публікація цього раніше не знаного виду документів зазначеного хронологічного зрізу має не тільки наукове, а й пізнавальне значення для всієї громадськості краю. Автор виявив їх у червні 2012 р., коли перебував на стипендію фонду королеви Ядвіги Ягеллонського університету в м. Краків, і дякує його ректорові К.Мусіолу.

Першоджерелом дослідження національного й соціального складу населення Надвірні в 1870 р. є виборчий список жителів міста. У ньому зазначаються прізвища виборців, їхній соціальний статус як платників податків на користь австро-угорської держави. Згідно з даними цього документа, у місті на той час проживало 6 279 осіб [1, к.503].

Документ знаходиться в теці № 1131 фонду Антонія Шнайдера у воєводському архіві м. Краків на Вавелю. Документ складається із 40 сторінок і завірений печаткою

міського уряду м. Надвірна 11 червня 1870 р. [1, к.503–543]. Він написаний польською мовою менш-більш розбірливим почерком. Через те, що немає інших демографічних джерел, які би висвітлювали національний і соціальний склад населення Надвірни, то важко говорити, наскільки цей документ реально відтворює національний склад і демографічну картину міста в той час. Усе ж таки вважаємо, що список жителів міської громади, які брали участь у голосуванні, є важливим демографічним джерелом для дослідження національного й соціального складу, а також онамастикону населення Надвірни в третій чверті XIX століття, позаяк немає інших демографічних джерел. Отож його публікація має не тільки наукове, а й пізнавальне значення для наукової і краєзнавчої громадськості Прикарпаття.

Згідно з вищезгаданим документом, соціальний і національний склад міста Надвірна в 1870 р. виглядав так:

Повітова адміністрація:

1) Фердинанд Попіль – повітовий комісар; 2) Константин Слувік – повітовий секретар; 3) Йозеф Зешек – староста; 4) Павло Краснодемський – канцелярист повітового старости.

Податкова адміністрація:

1) Ян Дорфлер – податковий комісар; 2) Францішек Кемел; 3) Йозеф Павлічек; 4) Станіслав Петролевіч – податкові офіціали; 5) пенсіонер Йосиф Петцел – збирач податків; 6) Карл Ягерманн – збирач податків; 7) Томаш Грольський – податковий контролер; 8) Міхал Запалінський – податковий ад'юнкт.

Судочинство:

1) Кароль Поршинський – суддя; 2) Леон Бірчинський – судовий канцелярист; 3) Ян Нойманн – судовий ад'юнкт.

Медицина й фармацевтика:

1) Йозеф Абгарович – лікар; 2) Герман Гелцлінгер – міський лікар; 3) Моріцц Фюерштадт – приватний лікар; 4) Владислав Зембовський – аптекар; 5) Антон Штиллер – аптекар.

Шкільництво й інженерія:

1) Ян Турянський – учитель; 2) Йордан Вібр – повітовий інженер [1, к.505–506].

За станом на 11 червня 1870 р. у м. Надвірна налічувалося 897 родин, з них 386 українських, 97 польських, 40 німецьких і 374 єврейських. Отож першою за кількістю населення громадою була українська спільнота. Серед національних меншин найбільшою значилась єврейська, а найменш численною – німецька громади. Польська община йшла вслід за єврейською громадою [1, к.503–542].

Українська громада міста налічувала 386 сімей. Українці займалися рільництвом і ремеслом. Серед усього загалу 71 родини міських ремісників, які значаться в цьому документі, їх налічувалося 20 сімей, що складає 28,4%, тобто майже третину ремісничої верстви міста. Зате українці займали пальму першості в рільництві, де з 380 родин, зайнятих цим видом господарської діяльності, лише дванадцять були чужоземці: дві німецьких і десять польських. Це дає підстави стверджувати, що українці надвірнянської громади були основними постачальниками сільськогосподарської продукції на міському ринку. Серед усіх міських рільників питома вага українців складала 93,3%, а чужинців – 6,7%.

Верстви населення української громади м. Надвірна:

Духовенство української общини: отець Корнилій Мандичевський і вікарій Олександр Петровіч [1, к.505].

Власники будинків: 1) Еміль Гринішак; 2) Марія Костирко; 3) Михайло Павлюк; 4) Петро Смеречанський [1, к.506, 513, 519].

Ремісники:

Друзярі: 1) Михайло Кіндрат; 2) Яків Кіндрат; 3) Антон Німич [1, к.511, 520].

Ковалі: Микола Вагадза [1, к.512].

Кушнірі: 1) Семен Грегорак; 2) Федір Козак; 3) Андрій Кочержук; 4) Антип Кочержук; 5) Лукаш Полатайко; 6) Михайло Йосипенко [1, к.517, 522].

Різники: 1) Гриць Костик; 2) Ілля Костик; 3) Юрко Костик [1, к.507, 510].

Стельмахи: Михайло Мотулич [1, к.520].

Столярі: Гринь Феніцький [1, к.506а].

Ткачі: 1) Кость Гринишак; 2) Тома Дунець; 3) Макарій Кочержук; 4) Михайло Полатайко (404); 5) Юрко Хроменко [1, к.506, 513, 521, 522].

Домівники (особи, що винаймали житло або жили на утриманні родичів):

1) Микола Гутенко; 2) Василь Дем'янчук; 3) Федір Йосипенко; 4) Матій Миколайчук; 5) Антон Німич; 6) Іван Яцишин [1, к.524].

Городники: 1) Григор Андрійович; 2) Дмитро Андрійович; 3) Прокіп Бабинецький; 4) Василь Гринишак; 5) Іван Гринишак; 6) Василь Дунець; 7) Микола Думець; 8) Семен Дунчак; 9) Кость Дем'янчук; 10) Микола Клемчук; 11) Микола Кілліман; 12) Іван Курій; 13) Семен Луценко; 14) Юрко Луценко; 15) Гринь Мінкевич; 16) Клим Полатайко; 17) Микола Полатайко; 18) Микола Скорупський; 19) Олекса Скорупський; 20) Онуфрій Скорупський; 21) Магда Юркевич; 22) Ян Юркевич [1, к.525–527].

Рільники: 1) Василь Андрійович; 2) Василь Андрійович (363); 3) Вінцентій Андрійович; 4) Іван Андрійович; 5) Семен Андрійович (395); 6) Семен Андрійович (442); 7) Стефан Андрійович; 8) Михайло Айнчак; 9) Антон Барилляк; 10) Павло Буній; 11) Панько Буній; 12) Василь Брус; 13) Федір Воловатий; 14) Іван Гаврилук; 15) Микола Гаврилук; 16) Іван Гаврицюк; 17) Микита Гаврицюк; 18) Микола Гарасимович; 19) Антон Грегораш; 20) Микола Грегораш; 21) Михайло Грегораш (165); 22) Михайло Грегораш (231); 23) Семен Грегораш; 24) Ян Грегораш; 25) Андрій Гринишак; 26) Дмитро Гринишак (358); 27) Дмитро Гринишак (400); 28) Дмитро Гринишак (400); 29) Іван Гринишак; 30) Іван Гринишак (402); 31) Ілля Гринишак; 32) Лук'ян Гринишак; 33) Михайло Гринишак; 34) Петро Гринишак; 35) Федір Гринишак; 36) Микола Гринів; 37) Гринкевич; 38) Андрій Гриценко; 39) Василь Гриценко; 40) Юрко Гриценко; 41) Петро Гричка; 42) Петро Гричка (370); 43) Федір Гричка (124); 44) Федір Гричка (136); 45) Василь Дем'янчук; 46) Данило Дем'янчук; 47) Марфій Дем'янчук; 48) Матій Дем'янчук; 49) Микита Дем'янчук; 50) Степан Дем'янчук; 51) Стефан Дем'янчук (387); 52) Томаш Дем'янчук; 53) Федір Дем'янчук; 54) Ян Дем'янчук; 55) Гринь Дунець; 56) Томаш Дунець; 57) Петро Дунчак; 58) Антон Іроденко; 59) Василь Іроденко; 60) Михайло Іроденко; 61) Олександр Іроденко; 62) Савка Іроденко; 63) Іван Йосепчук; 64) Юрко Йосепчук; 65) Яків Йосепчук; 66) Григор Йосипенко; 67) Іван Йосипенко (373); 68) Іван Йосипенко (374); 69) Микола Йосипенко; 70) Семен Йосипенко; 71) Стефан Йосипенко; 72) Якоб Йосипенко; 73) Микола Кілліман; 74) Семен Кілліман; 75) Стефан Кілліман; 76) Василь Кіндрат; 77) Онуфрій Козак; 78) Василь Костик; 79) Дмитро Костик; 80) Микола Костик (78); 81) Микола Костик (343); 82) Микола Костик (356); 83) Микола Костик (356); 84) Михайло Костик; 85) Іван Костирко; 86) Василь Костиш; 87) Андрій Кочержук; 88) Василь Кочержук; 89) Іван Кочержук; 90) Йосиф Кочержук; 91) Панько Кочержук; 92) Стефан Кочержук; 93) Федір Кочержук; 94) Юліанна Кочержук; 95) Ян Кочержук; 96) Гринь Лучковський; 97) Гринь Луців; 98) Дмитро Луців; 99) Іван Луців; 100) Яків Луців; 101) Микола Луценко; 102) Семен Луценко; 103) Стефан Луценко; 104) Юрко Луценко; 105) Лукаш Марусенко; 106) Петро Марусенко; 107) Гаврило Марчук; 108) Іван Микитин; 109) Дмитро Микитюк; 110) Іван Микитюк; 111) Іван Микитюк (487); 112) Якоб Микитюк; 113) Антон Миколайчук; 114) Григор Миколайчук; 115) Ян Миколайчук; 116) Іван Мушак; 117) Онуфрій Мушак; 118) Якуб Мушак; 119) Юрко Нижник; 120) Іван Опарчук; 121) Данило Павлюк; 122) Ілько Павлюк; 123) Михайло Петрусь; 124) Стефан Подчеваний; 125) Іван Покіч; 126) Ярема Покіч; 127) Андрій Полатайко; 128) Василь Полатайко; 129) Іван Полатайко; 130) Данило Полатайко; 131) Климентій Полатайко; 132) Михайло Полатайко (405); 133) Петро По-

латайко; 134) Стефан Полатайко; 135) Федір Полатайко; 136) Ян Полатайко; 137) Андрій Свидрів; 138) Тимофій Свидрів; 139) Кость Свидрів; 140) Лаврентій Свидрів; 141) Микита Свидрів; 142) Онуфрій Свидрів; 143) Тимофій Свидрів; 144) Юрко Свидрів; 145) Якуб Свидрів; 146) Яків Свидрів (411); 147) Іван Скорупський; 148) Антон Слюсарчук; 149) Іван Слюсарчук; 150) Федір Слюсарчук; 151) Микита Смерекович; 152) Микола Сметанюк; 153) Олександр Сметанюк; 154) Григорій Срібний; 155) Стефан Срібний; 156) Ян Срібний; 157) Федір Томишин; 158) Яким Ційчин; 159) Габріель Федорович; 160) Антон Федоришин; 161) Семен Федоришин; 162) Стах Федоришин; 163) Семен Феніцький; 164) Гаврило Юркевич; 165) Дмитро Юркевич; 166) Данило Юркевич; 167) Кость Юркевич; 168) Михайло Юркевич; 169) Стефан Юркевич; 170) Семен Яцишин [1, к.506а–527].

Халупники: 1) Дмитро Андрій; 2) Юрко Андрій; 3) Василь Андрійович; 4) Дмитро Андрійович; 5) Іван Андрійович; 6) Михайло Андрійович; 7) Никифор Андрійович; 8) Марія Андрійович; 9) Матій Андрійович; 10) Михайло Андрійович; 11) Никифор Андрійович; 12) Олекса Андрійович; 13) Юрко Андрійович; 14) Стефан Андрійович; 15) Анна Баріляк; 16) Антон Баріляк; 17) Станіслав Баріляк; 18) Ярина Баріляк; 19) Василь Басараб; 20) Федір Бедженар; 21) Василь Бойчук; 22) Іван Бойчук; 23) Олекса Бойчук; 24) Матій Буній; 25) Ілько Василів; 26) Гринь Воловатий; 27) Михайло Воловатий; 28) Іван Голинський; 29) Павло Голюк; 30) Дмитро Грегораш; 31) Петро Грегораш; 32) Стефан Грегораш; 33) Текля Грегораш; 34) Федір Грегораш; 35) Ян Грегораш; 36) Анна Гринішак; 37) Андрій Гринішак; 38) Іван Гринішак; 39) Йосиф Гринішак; 40) Олекса Гринішак; 41) Роман Гринішак; 42) Стефан Гринішак; 43) Тимофій Гринішак; 44) Федір Гринішак; 45) Стефаниха Гринішак; 46) Олекса Гринчак; 47) Іван Гричка; 48) Іван Гричко (пізніше прізвище на Гречко); 49) Іван Гричко (імовірно, Гречко); 50) Гринькевич; 51) Василь Дем'янчук; 52) Данило Дем'янчук; 53) Дмитро Дем'янчук; 54) Олекса Дем'янчук; 55) Семен Дем'янчук; 56) Юрко Дем'янчук; 57) Юсько Дем'янчук; 58) Якоб Дем'янчук; 59) Антон Дронюк; 60) Йосиф Здеско; 61) Андрій Іроденко; 62) Іван Іроденко; 63) Микола Іроденко; 64) Микита Іроденко; 65) Параска Іроденко; 66) Стефан Іроденко; 67) Андрій Йосипенко; 68) Дмитро Йосипенко (молодший) (710); 69) Дмитро Йосипенко (старший) (873); 70) Іван Йосипенко; 71) Микола Йосипенко; 72) Петро Йосипенко; 73) Дмитро Кіллман; 74) Іван Кіллман; 75) Олекса Кіллман (597); 76) Олекса Кіллман (615); 77) Федір Кіллман; 78) Штефан Кіллман; 79) Афтанасій Кіндрат; 80) Юрко Ковальчук; 81) Дмитро Козак; 82) Семен Козак; 83) Василь Костик; 84) Гриць Костик; 85) Кость Костик; 86) Якуб Костик; 87) Семен Костирко; 88) Семен Костирка; 89) Ілько Кочержук; 90) Микита Майковський; 91) Петро Майковський; 92) Захарій Мекетник; 93) Семен Мекетник; 94) Гаврило Микитюк; 95) Іван Микитюк; 96) Матііха Микитюк; 97) Микита Микитчук; 98) Григорій Микитюк; 99) Семен Микитюк; 100) Антон Миколайчук; 101) Іван Миколайчук; 102) Ян Миколайчук; 103) Кость Міркевич; 104) Петро Нерета; 105) Гаврило Нижник; 106) Гнат Нижник; 107) Гринь Нижник; 108) Микита Нижник; 109) Іван Павлюк; 110) Данило Павлюк; 111) Микола Павлюк (553); 112) Микола Павлюк; 113) Семен Павлюк; 114) Антон Петрусь; 115) Іван Петрусь; 116) Василь Пістуняк; 117) Іван Полатайко; 118) Ілько Полатайко; 119) Микола Полатайко; 120) Михайло Полатайко; 121) Томаш Полатайко; 122) Андрій Подчамсавий; 123) Григорій Подчамсавий; 124) Михайло Подчамсавий; 125) Анна Свидрів; 126) Андрій Свидрів; 127) Гнат Свидрів; 128) Дмитро Свидрів; 129) Іван Свидрів; 130) Данило Свидрів; 131) Тимофій Свидрів; 132) Василь Сем'ярчук; 133) Микола Скорупський; 134) Юрко Скорупський; 135) Ян Скорупський; 136) Данило Слюсарчук; 137) Кость Слюсарчук; 138) Марфій Слюсарчук; 139) Юрко Слюсарчук; 140) Михайло Смеречанський; 141) Федір Срібний; 142) Андрій Теодорчук; 143) Андрій Троценко; 144) Георгій Турина; 145) Данило Федоришин; 146) Дмитро Федорин; 147) Дорка Федоришин; 148) Андрій Федорович;

149) Василь Феніцький; 150) Федір Феніцький; 151) Михайло Хоменко; 152) Дмитро Хроменко; 153) Ян Хом'як; 154) Гнат Цівкач; 155) Іван Цівкач; 156) Микита Цівкач; 157) Гаврило Юркевич; 158) Микола Юркевич; 159) Якуб Юрків; 160) Дмитро Яворський; 161) Віцентій Яцишин; 162) Ілля Яцишин [1, к.527–542].

Отже, за даними цього документа, соціальні верстви населення української громади Надвірни виглядають так: двоє духівників, четверо власників міських кам'яниць, шестеро, вірогідно, найманих робітників, 22 родини городників, 20 родин ремісників різних фахів, 169 родин рільників і 163 сім'ї халупників.

Соціальний склад населення єврейської громади Надвірни

Єврейська меншина Надвірни складалася з 374 родин, у яких був один броварник, один крамар, один золотник, один пекар, один пропінатор, один столяр, два кравці, два склярі, два цирульники, два комірники, п'ять фірманів, шість шинкарів, 12 власників реальності, 18 безробітних, 22 купці, 23 ремісники, 59 гендлярів, 71 власник будинків і 159 халупників.

Міські євреї повністю зосередили у своїх руках роздрібну, крайову й зовнішню торгівлю. З фахів ремесла першість тримали золотарство, склярство, кравецтво, пекарство, цирульництво та перевізництво. Вони також випускали для місцевого населення спиртні напої.

Плебс єврейської меншини м. Надвірна складала ремісники, халупники й комірники, а патриціт – особи, що виготовляли спиртні напої, займалися торгівлею.

Гендлярі: 1) Фішель Абар; 2) Берл Блітцер; 3) Давид Бергер; 4) Ферухім Бергер; 5) Вольф Берглер; 6) Йозес Бохнер; 7) Мендель Брандес; 8) Мехель Бренер; 9) Хаїм Брундвайн; 10) Шімон Брюкель; 11) Ісак Бугель; 12) Озіаш Вінтер; 13) Йосель Віттерес; 14) Абрам Воль; 15) Герш Гайнер; 16) Мендел Гелдберг; 17) Берл Голієр; 18) Абрам Горевітц; 19) Ріфка Гофман; 20) Герш Гаснер; 21) Бенямін Гетцлер; 22) Юда Гетцлер; 23) Йосель Гібнер; 24) Пінкас Глюкштайн; 25) Ферухім Грюнштайн; 26) Шлома Кафер; 27) Герцель Квартлер; 28) Мозес Кастенбрунн; 29) Озіаш Кваттер; 30) Калман Краутман; 31) Шлома Крайндлер; 32) Янкель Крайндлер; 33) Абрам Кресель; 34) Ріфка Кресель; 35) Мозес Ляйба; 36) Беньямін Ляйтнер; 37) Нухім Ляйтнер; 38) Лейба Майєр; 39) Майєр Облас; 40) Самуель Остіштер; 41) Беріш Пурпур; 42) Мендель Розенштройс; 43) Мендель Розенштраус; 44) Йосель Тікель; 45) Мозес Троппа; 46) Фроїм Хаймес; 47) Абрам Файг; 48) Райзі Федер; 49) Ігнатц Фельдеренер; 50) Хаїм Філінберг; 51) Ляйб Фінгелманн; 52) Герш Фірх; 53) Мозес Форштайн; 54) Файбіш Фрідман; 55) Гершон Цусін; 56) Нахман Швахлер; 57) Мозес Штамлер; 58) Мортко Штримбер; 59) Вольф Шустер [1, к.506–542].

Крамарі: Бенямін Гетцлер [1, к.511].

Купці: 1) Мозес Відманн; 2) Ілле Віттелес; 3) Абрагам Бург; 4) Шая Відманн; 5) Йосель Віссель; 6) Залел Гекерлінг; 7) Хаїм Горевітц; 8) Файбіш Горох; 9) Юда Гетцлер; 10) Шемше Гібнер; 11) Гріффел; 12) Хаїм Гюнфель; 13) Абрагам Капельманн; 14) Ітцік Кампльманер; 15) Давид Марголес; 16) Іцько Марголес; 17) Ляйс Міселес; 18) Сруль Фоштер; 19) Таубе; 20) Арон Фрідман; 21) Мехле Фукс; 22) Давид Ціммерманн [1, к.506, 506а, 506б, 507, 508, 510, 527].

Шинкарі: 1) Ківа Бергер; 2) Пінкас Біттерманн; 3) Мешулим Брукель; 4) Бендіт Копельманн; 5) Шлома Лумер; 6) Смухер [1, к.506, 506а, 507, 510].

Власники домів: 1) Озіаш Авнер; 2) Шлома Бабгнер; 3) Якуб Бахер; 4) Йосель Берглер; 5) Лає Брауднер; 6) Йосель Бреннбергер; 7) Хаїм Бреслер; 8) Йосель Брехнер; 9) Вайнгартен; 10) Сусі Вайсблум; 11) Нухім Вайсенройнд; 12) Векерман; 13) Мендель Відманн; 14) Герш Вірманн; 15) Герш Галперн; 16) Гершон Горвітц; 17) Хаїм Гофман; 18) Ляйб Гут; 19) Герш Ганер; 20) Якоб Гелбгарт; 21) Груль Герлер; 22) Сруль Геслер; 23) Ітціг Гляубгардт; 24) Беньямін Голсберг; 25) Беньямін Голштайн; 26) Мортко Грауєр; 27) Аншель Грубер; 28) Герш Гумер; 29) Мортко Дахс; 30) Майєр Дрейлінг; 31) Нухім

Друмер; 32) Єнте Енгельсберг; 33) Йосель Дрімер; 34) Айдель Дрінер; 35) Хаскель Дройлінг; 36) Янкель Заудерер; 37) Іцько Ігварттер; 38) Герш Казвін; 39) Геш Каіш; 40) Давид Кнолл; 41) Нухім Краутгамер; 42) Герш Круг; 43) Берл Кудітц; 44) Абрагам Лер; 45) Янкель Лінк; 46) Іцько Лянґснер; 47) Фішел Льові; 48) Арон Льойфер; 49) Сруль Лянґснер; 50) Абрагам Мер; 51) Озіаш Наґлер; 52) Янкель Ор; 53) Пікел; 54) Ляйб Райсберг; 55) Рахміл Розенгек; 56) Лейзор Ротеннберг; 57) Мортко Сененсіб; 58) Озіаш Сервасер; 59) Регіна Шварцберг; 60) Беньямін Швахтер; 61) Якоб Шайнфельд; 62) вдова Фітце; 63) Якоб Фіш; 64) З. Фішел; 65) Мозес Фойер; 66) Йонас Фрідманн; 67) Мозес Фрідман; 68) Йосель Фурманн; 69) Інціг Цаудерер; 70) Хаїм Цаудерер; 71) Гершон Цусін [1, к.506b–527].

Власники реальності: 1) Герш Абош; 2) Берл Бахер; 3) Фабіш Гірш; 4) Хайсіц Глінарт; 5) Соломон Кнолл; 6) Майер Магод; 7) Самуель Майзелес; 8) Йоел Файг; 9) Соломон Кнолл; 10) Герш Шайндель; 11) Йосель Шайнер; 12) Хаїм Ціммерманн [1, к.506–506b].

Винаймачі квартири, безробітні, які були на утриманні родини: 1) Ляйб Бург; 2) Беньямін Візел; 3) Усегер Вінер; 4) Давид Герш; 5) Герш Гуснер; 6) Мортко Дрейлінг; 7) Шлома Дюрер; 8) Йосель Еріх; 9) Мозес Крамер; 10) Абрагам Лянґвайлер; 11) Мозес Меншенфройнд; 12) Росенштраусс; 13) Мозес Троппер; 14) Йосель Фрауштер; 15) Ксавер Фукс; 16) Копел Цірлес; 17) Ляйб Цуциловер; 18) Хаїм Шехтер [1, к.517, 524, 526, 527].

Ремісники надвірнянської єврейської громади:

Броварники: Беньямін Гетцлер.

Золотники: Берл Бург [1, к.511].

Кравці: 1) Беньямін Гетцлер; 2) Йосель Трауб; 3) Абрагам Шулінгер [1, к.511].

Пекарі: Іцько Шаллер [1, к.512].

Пропінатор: Янкель Гірш [1, к.506].

Різники: 1) Іцько Балл; 2) Мозес Балл; 3) Шлома Вайтц; 4) Мозес Булл; 5) Шлома Майєц; 6) Мозес Раґін [1, к.511, 512, 515, 516].

Склярі: 1) Ляйб Дімант; 2) Арон Дойтшер [1, к.512].

Столяр: Шлома Облас [1, к.515].

Ферлегер: Шмійло Розенгек [1, к.514].

Візники: 1) Персіц Бранбергер; 2) Абрам Брумбергер; 3) Нута Брумбергер; 4) Озіаш Шафер; 5) Фішер Візел [1, к.506b, 508, 510, 527].

Перукарі: 1) Герш Блау; 2) Сімхе Блау [1, к.508, 515].

Городники: 1) Хаїм Дреґеніг; 2) Нухім Ляйтнер [1, к.526, 527].

Плебс єврейської громади:

Комірники: 1) Ляйб Бург; 2) Фішур Берглер [1, к.524, 525].

Халупники: 1) Йосель Абош; 2) Файбіш Абош; 3) Якоб Абош; 4) Йосель Адель; 5) Тобіас Адлер; 6) Гешер Альберт; 7) Лає Альберт; 8) Перетц Ахсель; 9) Хаїм Бадлер; 10) Фольф Бамер; 11) Фішел Бергнер; 12) Двоіре Бартфельд; 13) Абрам Бергер; 14) Іцько Бергер; 15) Ейзіг Берглер; 16) Шлома Бітковоєр; 17) Борух Бітман; 18) Шімсон Блау; 19) Юда Богородекевич; 20) Хаскель Брадер; 21) Фішер Брандес; 22) Борух Брумбергер; 23) Борух Брумбергер; 24) Мендель Брумбергер; 25) Іцько Булл; 26) Нафталі Булл; 27) Фішель Булл; 28) Мендель Вінер; 29) Мендель Вініґартен; 30) Мортко Вайлтц; 31) Давид Вісель; 32) Мендель Вундерманн; 33) Озіс Гартман; 34) Мозес Гарц; 35) Абрам Гауслярдт; 36) Мендель Гільман; 37) Шая Голумекер; 38) Берл Горовітц; 39) Сруль Герлер; 40) Абрагам Гляубґарт; 41) Шмійл Голд; 42) Сара Голштайн; 43) Герш Грауер; 44) Ісак Грюнд; 45) Залелл Дахс; 46) Беньямін Дорлер; 47) Ляйб Драт; 48) Фроїм Драт; 49) Герш Дреєніг; 50) Давид Дрімер; 51) Селіг Дрімер; 52) Берле Ерґер; 53) Салам Ерґер; 54) Сруль Ерґер; 55) Мозес Занкер; 56) Берл Зіффер; 57) Абрам Зірлер; 58) Гацел Знафлер; 59) Давид Ісерт; 60) Фішер Ісерт; 61) Герш Кампель; 62) Герш Карвін; 63) Йосель Квастлер; 64) Рафал Квартлер; 65) Мозес Кітцлер; 66) Сімонс Коблер; 67) Йохель Кноль; 68) Мортко Кноль; 69) Соломон Кноль; 70) Увітко Кноль; 71) Абрам

Крайндлер; 72) Шлома Крайндлер; 73) Нухім Крамер; 74) Аншель Кройтцер; 75) Абрам Лайтнер; 76) Хая Ленде; 77) Вольф Ляйтнер; 78) Йосель Ляйтнер; 79) Іцько Лампель; 80) Йонас Лампель; 81) Шміль Леверер; 82) Хая Лінде; 83) Майер Лорбер; 84) Єхель Локер; 85) Нухім Локер; 86) Маціг Майоран; 87) Берл Мейслер; 88) Райсі Месінгер; 89) Герш Міттельман; 90) Хая Моклер; 91) Копел Нойштадлер; 92) Абрам Олас; 93) Хаїм Облас; 94) Беньямін Остріц; 95) Шміл Пастер; 96) Якуб Пастер; 97) Лейзор Патель; 98) Герш Патіль; 99) Герш Паулер; 100) Абрам Прінлер; 101) Боріх Пурпур; 102) Ігцік Пурпур; 103) Беріх Ратспехер; 104) Ляйб Ребарбар; 105) Шміл Ребарбар; 106) Ейзік Рітман; 107) Іцько Розенгек; 108) Таубе Розенгек; 109) Янкель Свехлер; 110) Герш Сегер; 111) Йохе Сегер; 112) Мошко Сегер; 113) Шлома Сервассер; 114) Шлома Снігер; 115) Тагер; 116) Віна Тербіш; 117) Соломон Тотшлер; 118) Ігцік Федерінг; 119) Мехел Фелерніг; 120) Зелел Фінкельштайн; 121) Сруль Фіртель; 122) Янкель Фрідман; 123) Кайле Фрідман; 124) Юнг Фішель; 125) Ляйзор Фосер; 126) Сруль Фогель; 127) Шая Фогель; 128) Алтер Цаудерер; 129) Фішел Цаудерер; 130) Герш Цвейлемер; 131) Берл Цвірн; 132) Мозес Ціммерман; 133) Абрагам Цінгер; 134) Арон Цятель; 135) Янкель Шмехтер; 136) Майлех Шайндель; 137) Ебер Шайнер; 138) Єла Шайнер; 139) Іцько Шайнер; 140) Мозес Шатнер; 141) Іцько Шафер; 142) Хаїм Шахлер; 143) Хаїм Шахлер; 144) Ляб Шварцберг; 145) Ейзік Шер; 146) Хаїм Шміль; 147) Беріх Шпітгайм; 148) Ляйб Шраер; 149) Якуб Штамлер; 150) Герш Штрайман; 151) Гедаїде Шустмеер; 152) Мех Шустер; 153) Мозес Шустер; 154) Хаїм Шустер; 155) Фішель Юнг; 156) Фанфель Ягер [1, к.513, 524, 527–542].

Верстви населення надвірянської польської громади:

Духовенство польської громади: Антон Яблонський – ксьондз та Ян Фішер – вікарій [1, к.505].

Чиновники: 1) Леон Бірчинський (судовий канцелярист); 2) Томаш Грольський (податковий контролер); 3) Леопольд Древнянський (канцелярист суду); 4) Міхал Запалінський (податковий ад'юнкт); 5) Йозеф Зешек (повітовий староста); 6) Краснодемський (канцелярист староства); 7) Адам Маліновський (повітовий секретар); 8) Адам Масловський (нотаріус); 9) Йозеф Павлічек (податковий офіціал); 10) Станіслав Петролевіч (судовий виконавець); 11) Кароль Поршинський (суддя); 12) Конstantин Слупінський (секретар повітової ради) [1, к.505–506].

Медицина: Йозеф Абгарович.

Педагоги: Ян Турянський.

Фармацевти: Владислав Зембовський (аптекарь) [1, к.506].

Власники будинків: 1) Ян Галіковський; 2) Ян Дуткевіч; 3) Йозеф Заславський; 4) вдова Куделька; 5) Йозеф Мочерадинський; 6) Анбросій Станішевський; 7) Ян Стоцький [1, к.506, 506а, 508, 513, 517, 518, 524].

Домівники: 1) Фелікс Бруняний; 2) Шадковський [1, к.524, 526].

Ремісники:

Боднарі: Йосиф Новицький [1, к.511].

Друзярі: 1) Габріель Басараб; 2) Францішек Ковальський [1, к.506 b, 509].

Ковалі: 1) Михайло Барткевич; 2) Павло Барткевич; 3) Миколай Камінський; 4) Михайло Колянковський; 5) Францішек Качоровський; 6) Францішек Мочульський; 7) Ян Оклавець; 8) Антон Тершак; 9) Францішек Тершак [1, к.508, 510, 519, 520, 522, 523].

Конвісар: Леон Войцеховський [1, к.512].

Кушнірі: Леон Вагелеховський.

Різники: 1) Францішек Данір; 2) Антон Нагалевіч [1, к.509, 514].

Слюсарі: Антон Турчинський [1, к.509].

Стельмахи: Войцех Баріляк [1, к.515].

Столярі: Микола Янковський [1, к.509].

Теслі: Якоб Брезінський [1, к.510].

Шевці: 1) Йозеф Новаковський; 2) Ігнатій Паконь [1, к.514, 515].

Рільники: 1) Францішек Беднарський; 2) Ян Бідзінський; 3) Йозеф Бруняний; 4) Ян Дереновський; 5) Йозеф Куницький; 6) Міколай Мішкевіч; 7) Стефан Новицький; 8) Матеуш Петрусь; 9) Марцін Ровінський; 10) Миколай Турянський [1, к.510, 512, 517, 522, 524].

Городники: 1) Стефан Новицький; 2) Йозеф Ровінський; 3) Ян Ровінський; 4) Францішек Станішевський [1, к.525, 526].

Халупники: 1) Ян Беднарський; 2) Войцех Бідзінський; 3) Ян Бідзінський; 4) Кароль Бічінський; 5) Грегож Бруняний; 6) Микола Бруняний; 7) Томаш Бруняни; 8) Янко Бруняний; 9) Йозефа Дуткевич; 10) Томаш Комарський; 11) Ян Лесневіч; 12) Лобачинський; 13) Войцех Луговий; 14) Піотр Майковський; 15) Антон Мочарський; 16) Марцін Мочарський; 17) Микола Мочарський; 18) Ян Моцний; 19) Антон Ніжнікевич; 20) Йозеф Ніжнікевіч; 21) Станіслав Ніжнікевіч; 22) Кароль Новіцький; 23) Йозефа Осермалевіч; 24) Антон Ровінський; 25) Йозеф Ровінський; 26) Міхал Ровінський; 27) Ян Ровінський; 28) Францішка Росінська; 29) Ян Росінський; 30) Якуб Скорупський; 31) Миколай Сяркевіч; 32) Францішек Славінський; 33) Людвік Турчинський [1, к.528–542].

Німці. Німецька громада нараховувала 42 родини. За своїм соціальним складом, як українська, польська та єврейська общини, була різнорідною. Серед німців бачимо чиновників, ремісників, рільників, халупників, тобто їх община теж складалася з патриціату та плебсу. До патриціату відносимо міську інтелігенцію, яка займала різні пости в міській адміністрації, а до плебсу – халупників, домівників, рільників і ремісників.

Громада німецької меншини. У склад міського патриціату від німецької меншини входили:

Чиновники: 1) Йордан Вібр – повітовий інженер; 2) Йосиф Доллер; 3) Ян Дорфлер – податковий комісар; 4) Францішек Кемел – податковий офіціал; 5) Ян Нойманн – судовий ад'юнкт; 6) Йосиф Петцел – збирач податків; 7) Фердінанд Попіль – повітовий комісар; 8) Карл Ягерманн – збирач податків [1, к.505–506].

Медицина: 1) Герман Гелцлінгер – міський лікар; 2) Морітц Фоерштадт – приватний лікар [1, к.506].

Фармацевти: Антон Штиллер – аптекар [1, к.506].

Власники домів: 1) Йосиф Вебер; 2) Юлія Гаусер; 3) Естер Грюнштайн; 4) Кароль Кагле; 5) Францішек Лангардт; 6) Емілія Хрістофолеменс; 7) Ян Шмідт [1, к.506, 506а, 508, 509, 524].

Ремісники:

Слюсарі: Ян Матьяс [1, к.511].

Столярі: 1) Райнгард Бурггардт; 2) Генріх Зедлер; 3) Вінцентій Лахет; 4) Ян (Йоганн. – П.С.) Матьяс [1, к.509, 511, 515, 523].

Рільники: 1) Кароль Бауер; 2) Сімон Кілліман [1, к.506а].

Плебс німецької громади:

Городники: 1) Йосиф Ганус; 2) Якуб Ластес; 3) Станіслав Шайнбїргер [1, к.526, 527].

Халупники: 1) Кароль Бауер; 2) Якуб Бауер; 3) Матей Буніг; 4) Йосиф Вісер; 5) Естер Гальберт; 6) Марцін Ганус; 7) Юлій Ганус; 8) Альберт Геніг; 9) Ян Гіпнер; 10) Міхал Гросс; 11) Якоб Дріммер; 12) Ян Саллер; 13) Альберт Ушер; 14) Йозефа Штурманн [1, к.506, 506а, 529, 530, 532, 533, 536, 537, 542].

Пенсіонер: Кароль Майер [1, к.506].

Печатка. Штемпель міської громади Надвірни був овальної форми, що наближався до круглої. Її розмір – 38x32 міліметри. По овалу печатки зліва направо йде напис польською мовою: “PIECZEC URZ.: GMINY MIASTA NADWORNÝ”. У легенді

печатки зображено родинний герб магнатської родини Куропатів, яка від закладення міста до середини XVIII ст. була володарем найбільшого міста Галицької Гуцульщини. Відтиск печатки зроблено зеленим чорнилом. Відтиск можна оцінити між задовільною і доброю якістю поставлення [1, к.542]. Безперечно, цей відтиск для української, зокрема гуцулознавчої, сфрагістики є цінною знахідкою.

Підбиваючи підсумки всьому вищесказаному, можна зробити такі попередні узагальнюючі висновки, які в майбутньому будуть корелюватися в досконалішу інформацію про нинішній адміністративний центр краю Галицької Гуцульщини:

1. Міська громада Надвірни 1870 р. ні в соціальному, ні в національному плані не була однорідною. Окрім титульної нації – українців, в адміністративному центрі Галицької Гуцульщини ще проживали й національні меншини: німці, поляки та євреї. Серед усього складу населення міста найбільшою громадою була єврейська, а найменшою – німецька. До речі, польська громада теж була не вельми більшою від німецької.

2. На той час Надвірна була відсталим аграрно-ремісничим і торговим центром Галичини, у якому не було жодного великого промислового підприємства.

3. Корінна нація була відсторонена євреями від торгівлі, а також австрійською владою від управління в міському органі самоуправління. Усі адміністративні посади в міських органах державного управління займали чужинці. Цей факт засвідчує національний гніт з боку крайової влади Галичини, яка призначала на посади в місті лише чужаків. Титульній нації дісталася другорядна роль і в розвитку міської економіки: їй дозволено займатися лише в аграрному секторі та ремеслі, де вона мала явну перевагу над іншими етнічними громадами, які проживали в місті.

4. Соціальне розшарування помітно в усіх чотирьох національних громадах: українській, єврейській, польській і німецькій. Найзаможнішу верству міста становили купці (2,4%) і гендлярі (6,6%). У торгівлі трудилося 87 родин єврейського походження, або 9,7% усього міського населення. Середньозаможними верствами населення Надвірни були рільники, ремісники, крамарі, шинкарі, власники будинків, власники реальності, інтелігенція, яких у місті налічувалося 398 родин. Вони склали 44,3% міщанської громади. Весь плебс (комірники, городники, домівники) міста налічував 425 родин, або 46,9%. Серед соціальних верств міського населення найбільш численними були рільники (42,3%) і халупники (40,9%).

1. APKW, zesp. TS.24/ 26, sygn. 1131, k. 503–543.

В статье впервые в украинской историографии делается попытка на основании избирательного списка, как нового вида первоисточника, исследовать национальный и социальный состав населения наибольшего города Галицкой Гуцульщины в третьей четверти XIX века. В ней также дано описание городской печати, которой утверждено список жителей Надворны, имевших право голосования на выборах в австрийский парламент.

Ключевые слова: украинцы, поляки, евреи, община, национальная меньшина, штемпель.

In the given research the first attempt to put a new type of primary sources – electoral rolls of Galician population centres – into scientific circulation is made in the Ukrainian historiography. In the particular case the national and social structure of the population of Nadvirna as the largest town of Galician Gutsul land is studied on the base of the electoral roll of 1870. In the article there is also the description of the then town seal, by which the roll of the Nadvirna community residents having the right to vote at the elections to the Austrian parliament at that time, was certified.

Keywords: electoral roll, Ukrainians, Jews, Poles, Germans, community, ethnic minority, seal.